

## ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄՐՔՈՒՋ ԶՈՒՂԱՅՆՑԻ

(Հ. Միրզոյեան, Երեւան, 2001 թ.)

Վերջերս Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Հայկական Բաժնի կողմից հրատարակուած, որոշ թուով գիրք ու գրքոյկներ էին նուէր ուղարկուել Սբ. Ամենափրկիչ վանքի Սբ. Ներսէս Շնորհալի Գրադարան-Մատենադարանին, որոնց մէջ էր նաեւ վերոյիշեալ «Յովհաննէս Մրքուզ Զուղայեցի» խորագրով գիրքը:

Գիրքը կազմել է բանասէր Պրոֆ. Հրաչիկ Միրզոյեանը: Տպագրուել է Երեւանում 2001 թուին, մեկենասութեամբ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան, ունի 272 էջ. 13.5x20 ս.մ ծաւալ, լաւորակ թուղթ եւ ապակեպատ ստուարաթուղթով կազմ: Նուիրուել է Հայերի կողմից քրիստոնէութեան ընդունման 1700-ամեակին:

Գրքի սկզբում կայ կազմողի գունաւոր լուսանկարը:

Ինչպէս գրքի խորագիրն է ցոյց տալիս, նուիրուած է Ժէ դարում մշակութային գործիչ Յովհաննէս Մրքուզ կոչուած վարդապետի կեանքին ու գործունէութեանը:

Սկզբի «Մուտք» մէկ էջեան խօսքում ասուած է. «Ընթերցողի դատին ներկայացուող մենագրութիւնը ծնունդ է աւելի քան քսանհինգամեայ գիտական պրպտումների ու որոնումների: Յովհաննէս Զուղայեցու մասին, առաջին հրապարակումը կատարել եմ դեռեւս 1976 թ. որին յաջորդել են նրա կեանքի, գործունէութեան ու գրական ժառանգութեան, ինչպէս նաեւ տրամաբանական, արուեստաբանական, հասարակական-քաղաքական հայեացքների լուսաբանմանը նուիրուած, շուրջ մէկ ու կէս տասնեակ յոդուածներ: Այդ ամենի իւրատեսակ հանրա-

գումարը, միաժամանակ ծաւալումն ու հարստացումն է սոյն մեկագրութեան»:

Դրանից յետոյ գալիս է «Ներածութիւն»ը, որ բռնում է 9 էջ (4-12), ուր լայն բացատրութիւն է տալիս Յովհաննէս Մըքուզի մասին, ինչպէս եւ մինչ այժմ գրքերում լոյս տեսած կարծիքների, ինչ գրքերում եւ ովքեր են եղել դրանց գրողները:

Գիրքը բաժանուած է վեց գլուխների, իսկ վերջում ունի «Յաւելում», ուր բերուել են նրա գրքերից չորսի յիշատակարանները: Ունի նաեւ անձնանունների ցանկ, բայց ոչ օգտագործած գրականութեան, որ ինձ թուում է, շատ կարեւոր է, որ բացի տողատակերի յիշատակումներից, առանձին ձեւով եւս տրուէր դրանց ցանկը, ընթերցողին եւ ուսումնասիրողին առաւել դիւրութիւն ընծայելու համար, լայն տեղեկութիւններ ձեռք բերելու դրանցից:

Որպէսզի շատ մանրամասնութեան մէջ չմտնենք, ստորեւ բերում ենք գլուխների խորագրերը միայն:

Գլուխ Ա. - «Ապրած ժամանակաշրջանը, կեանքը եւ ժառանգութիւնը», որը բաժանուած է երեք մասի. ժամանակաշրջանը, կեանքը եւ գործունէութիւնը, գրական ժառանգութիւնը:

Գլուխ Բ. - Հասարակական-քաղաքական հայեացքները,

Գլուխ Գ. - Գոյաբանական հայեացքները,

Գլուխ Դ. - Ծանաչողութեան-տեսութեան հարցերը,

Գլուխ Ե. - Տրամաբանական հայեացքները,

Գլուխ Զ. - Յովհաննէս Ջուղայեցու արուեստաբանական ըմբռնումները եւ վերջաբանի փոխարէն:

Խօսելով Մըքուզի աշխատասիրութիւնների մասին, յայտնում է թէ՛ դրանք որտեղ են գտնուում. որոնք են տպագրուած, որոնք են մնում անտիպ. կամ որոշների մասին դեռեւս հնարաւոր չի եղել ստոյգ տեղեկութիւններ ձեռք բերել:

Այս առթիւ ուրախութեամբ պէտք է յայտնենք, որ նրա ստեղծագործութիւններից մէկի ինքնագիր գրչագիրը, գտնուում է Սբ. Ամենափրկիչ վանքի գրչագրերի հաւաքածոյի մէջ՝ թիւ 698 «Քարոզգիրք» (Չորեքտասան հաւատոյ) խորագրով, որի նկարագրութիւնը բերուել է Վանքի գրչագրերի ցուցակի Բ. հա-

տորի մէջ (Լ. Գ. Մ., 1972 թ., Վիեննա, էջ 170, թիւ 159 ցուցակի գրչ. թիւ 698):

Յովհաննէս Մրքուզի մասին յիշուած է նաեւ մեր «Սպահանի Հայոց քեմի առաջնորդները» աշխատութեան մէջ (Նոր Զուղա, 1996 թ., էջ 154-157) ուր բերուած է նրա համառօտ կենսագրութիւնը եւ ստեղծագործութիւնների ցանկը, բերուել է նաեւ տապանաքարի արձանագրութիւնը որ բերում ենք այստեղ.

«Այս է տապան Զուղայեցի տիեզերալոյս Ռեանէս գիտնական Վարդապետին, քուին Հայոց Ռ.Ճ.Կ.Դ. (1715)» (էջ 157):

Մրքուզի մի ինքնանկարը կայ վանքի տաճարի մի պատի վրայ, որ աղօթում է քնած Յիսուսի առջեւ: Այդ նկարի բնանկարը գտնւում է Վանքի թանգարանում (թիւ 30) որ եւրոպական արուեստ է:

Տաճարի այդ նկարը թերեւս նկարուել է թանգարանում եղած նկարի վրայից, բայց կատարել է մի փոփոխութիւն. այդ նկարում Աստուածածինը ծնրադիր աղօթում է քնած Յիսուսի առջեւ, մինչ տաճարի նկարում Մրքուզն է գտնւում Յիսուսի առջեւ աղօթելիս, իսկ Աստուածածինը գտնւում է Յիսուսի ետեւի կողմում:

Գիրքն իր ամբողջութեան մէջ գնահատելի մի աշխատանք է եւ լայն լոյս է սփռում Ժէ դարի մի գիտնական եւ արուեստագէտ վարդապետի գործունէութեան վրայ, որ ինչպէս «Գանձ վկայութեանց Վարդապետաց» գրքի յիշատակարանում է ասուած, նրան անուանում է «Քաջ երաժիշտ եւ Գեր փիլիսոփայ» (Սբ. Ամենափրկիչ վանքի գրչագր. ցուցակ Բ. հատոր էջ 73 - Գրչագիր թիւ 593, Լ. Գ. Մ., Վիեննա, 1972 թ.):

Գնահատական մեր խօսքի հետ անհրաժեշտ ենք գտնում յիշելու, որ գրքում մի քանի տեղ Սաֆաւեանի փոխարէն գրուած է Սէֆեան, որ բնաւ ճիշտ չէ այդպիսի արտասանութիւնը, քանի որ պարսկական գրականութեան մէջ եւս միշտ գրուել է Սաֆաւի կամ Սաֆաւեան, թէ հիմա ինչու Սէֆեան է դարձել շատ անհասկանալի է:

Նոյնը պէտք է ասել նաեւ նահանգի փոխարէն Հայաստանում ընդունուած «մարզ» բառի համար, որ պարսկերէնում նշանակում սահման, եւ երբ Հայաստանը մի սահմանում էր

գտնւում մեծածաւալ Պարսկաստանի. ուրեմն եւ դրանց կառավարչին ասում էին մարգպան: Պարսիկներն անգամ իրենց երկրի բաժանումներին մարգ չեն ասում, այլ «օսթան», որ համապատասխանում է մեր նահանգ բառին, ուստի պէտք է դուրս հանենք օտարամուտ եւ աննշանակ բառերը մեր մտքից ու մեր գրականութեան մէջ գործածելուց:

ԼԵՒՈՆ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ՆՈՐ ԶՈՒՂԱ